VAPENBILDEN

Forum för Svenska Heraldiska Föreningen

Nr 54, 2002

Vapen för **Christina Catharina Stenbock** (1608–50), 'grevinna till Visingsborg, friherrinna till Kajana, fru till Rydboholm, Lindholmen, Bogesund och Brahelinna, född friherredotter av Kronobäck och Öresten, arvfru till Torpa och Länna'. Hennes farfars farfar Olof Arvidsson († före 1508) av Torpaätten (varifrån även ätten Drake af Intorp härstammar) upptog sin mödernesläkts Stenbocksvapen. Det äldre vapnet, här målat i svart, guld och silver i stället för blått och guld, sammanställdes med detta vid dennes sons upphöjelse till friherre 1561. Fälten växlar om varandra i användningen till 1600-talet, då Stenbocksdelen stabiliseras till det första rummet, som här. Målning av Johan Werner d. y. 1669. Läs om fler vapen i Visingsökyrkorna på s 67–69.

Namnlöst-1 65 2004-03-20, 23:26

Kontakta oss

www.geocities.com/heraldiker

VAPENBILDEN utges med tvåa nummer per år av Svenska Heraldiska Föreningen i samarbete med Heraldiska Samfundet. Upplaga: 500 exemplar.

Nr 55 utkommer till maj 2003. Manusstopp den 17 mars 2003.

Redaktion
Magnus Bäckmark (red), Värtavägen 85 C, 1 tr, 183 60 Täby, 08–756 37 90, magnus.baeckmark@swipnet.se; Martin Sunnqvist (annonsansvarig), sunnqvist@yahoo.com; Marcus Karlsson, marka3@spray.se.

Bli medlem / prenumerera
Svenska Heraldiska Föreningens postgiro: 22 27 90-8, bankgiro: 5142-9561.

Årsavgiften är 150 kr, även för i utlandet bosatta och för organisationer. (Om du vill erhålla mer än ett ex av Vapenbilden varje gång så kostar det 25 kr per tillkommande ex.) Skriv namn och adress på inbetalningsavin och tidskriften kommer med posten.

Medlemsfrågor, adressändring, utskick och beställningar handhas av Bengt-Göran Lundqvist (kassör), Pilbågsvägen 44, 467 35 Grästorp, 0514–511 04 (epost ställs till sekr, se nedan).

Styrelse
Ingemar Apelstig (ordf), Nysätersv. 101, 461 55 Trollhättan, 0520-709 94, apel@skrotkonsult.se; Perolow Jonsson-Falck (v ordf); Rune Torstenson (sekr), Höga Trevattna, 520 40 Floby, 0515-450 90, rune.torstenson@swipnet.se; Lundqvist (kassör, se ovan); Nils Stefan Bede; Bäckmark (se ovan); Jesper Wasling (webbred); Henric Åsklund (härold).

Organisationsnr 827209-0366.

Tryck Affärstryckeriet i Falköping AB.

ISSN 0349-0602.

Efterlysning: hur Du använder Ditt

I nästa nr vill vi skriva om en spännande del av vapenbruket: hur släktvapen används praktiskt idag. Skriv till redaktionen och berätta och skicka bilder på hur Du använder vapen på allt ifrån exempelvis brevpapper och ring till vindflöjel och skärmsläckare. *Red.*

Böcker som kan avvaras

Från sitt möte den 2 september meddelar styrelsen att föreningen är på gång med att bygga upp och katalogisera sitt bibliotek. Om Du har heraldisk litteratur att avvara tas sådan tacksamt emot. Kontakta ordföranden **Ingemar Apelstig**. *Red.*

Koncentrerar sig på hemsidan

Jesper Wasling har trätt ur Vapenbildens redaktion.

– Det finns allt fler som vill engagera sig i SHF och därför vill jag ge dem möjlighet till det. Jag fortsätter däremot som webbredaktör.

Wasling har varit med i redaktionen sedan 1999 och var Vapenbildens redaktör 2000-01. *Red.*

Medarbetare i Härjedalen

Fil kand **Marcus Karlsson**, bibliotekarie i Sveg, SHF-medlem sedan 2000 och skribent i Vapenbilden från och med nr 52, efterträdde Jesper Wasling som redaktionsmedlem vid styrelsemötet den 10 juni.

– Mina specialintressen inom heraldiken är kommunal, kyrklig och militär heraldik. Det jag vill jobba för med Vapenbilden är att tidskriften fortsätter att hålla samma kvalitet som hittills samt att försöka se till så att vi kan utkomma med 4 nr/år. *Red.*

Rättelse i Vapenbilden nr 43, s 585 och 587, von Rosen var ej friherre; **nr 50**, s 715, Wahlbom, fältet kluvet (ej delat); **nr 53**, s 35, Rur, Bollkavägen 11 D; s 38, Märtha var prinsessa (ej kronprinsessa, som hon dock kallades särskilt i veckopressen).

För innehållet i artiklar och notiser svarar respektive författare. Att bidrag publicerats betyder inte att föreningen tagit ställning till eventuella framförda åsikter. Citera gärna, med angivande av källan! För eftertryck, inhämta först tillstånd från författaren.

På besök i grevens tid

– Svenska Heraldiska Föreningen samlades på Brahamas ö i Vättern

Av Jesper Wasling
Bildtexter till foton av vapen: Magnus Bäckmark

Årets andra sommarutflykt den 24 augusti till Visingsö samlade 15 deltagare.

Nära Visingsö hamn ligger Visingsborgs slottsruin och Brahekyrkan. Båda byggdes av släkten Brahe som 1561 fick ön som en del av grevskapet Visingsborg. Störstinsatser gjordes av **Per Brahe d. y.** som ärvde grevskapet efter sin farbroder **Magnus** 1633.

Under Per Brahe d. y. byggdes såväl Brahehus som Visingsborg upp till riktiga slott och Västanå slott renoverades – tillsammans bildar de en triangel runt staden Gränna som Per Brahe d. y. grundade 1652.

En skola för folket

Utbildning låg Per Brahe d. y. nära om hjärtat. Förutom att grunda Åbo universitet under sin tid som generalguvernör över Finland byggde han upp skolor i sitt grevskap. Men utbildning var inte bara skola. Hela Brahekyrkan är ett enda stort lärorikt bildspel över bibelns lära.

Skolan omfattade även ett gymnasium som verkade i 175 år. När det till slut lades ner flyttades allt till Jönköping där den nya sko-

En 1600-talsavmålning av Johannes Gets gravhäll från 1410 i Vadstena klosterkyrka, visar att Braharna (felaktigt) trodde sig vara släkt med denne, på grund av vapenlikheten.

Per Brahe d. y:s och hans gemål Christina Catharina Stenbocks vapen på tre olika ställen: (1) på korbänkarna från 1634, se ovan. Notera hennes sköld märkliga uppdelning i tre(!) fält.

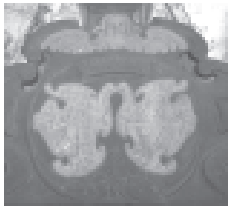

(2) Till höger: Alliansvapen över grav koret, från 1651 (?). Tor paddelen av hennes vapen står här i första rummet, till skillnad från på takmålningen, se s 65, och även till skillnad från (3) på stenskulpturen från 1653 över kyrkporten.

Makens vapen är ej courtoisievänt eftersom det består av hjärtsköld och kvadrerad sköld, vilket så att säga är "för mycket" att vända på.

Ranglkronorna är i samtliga dessa fall av den äldre typen av greflig krona, som endast skiljer sig från vår tids friherrliga i det att den ofta har ett större antal pärlor än denna.

Namnlöst-1 66-67 2004-03-20, 23:26

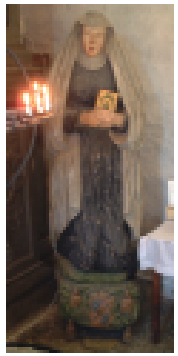

Margareta Brahe (1559–1638) knäböjer på en dyna med hennes vapen på. Träskulptur av Johan Werner d. ä. 1642.

Per Brahe d. y. gav 1669 ett ”enhörningshorn” (narvalstand) till kyrkan, vilket infattades i en ljuskrona. Upphängningsanordningen omfattas av en krona, som sägs vara den som Per Brahe d. ä. fick vid sin upphöjelse till greve vid Erik XIV:s kröning 1561. Påståendet hade varit trovärdigare om kronan hade sett ut som den pärlkrona som kungen införde som grevlig ranglkrona (sådana ses i tre varianter på föregående sida), men av färda saken kan man kanske inte utan att undersöka kronan närmare. Eftersom inga av de verkliga kronor som Sveriges första greve och friherrar fick 1561 är kända idag, skulle det vara en sensation om denna visade sig vara en sådan.

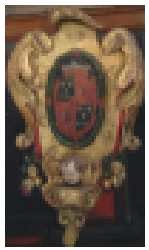

Altarkartusch från 1650-talet med Per Brahe d. y:s sköld.

Takmålning med Per Brahe d. y:s fullständiga vapen. Målningen är hans motsvarighet till hustruns vapenmålning, se s. 65.

lan fick namn efter den gamle greven. Platsen för den äldre skolan var Kumlaby kyrka som stängdes när Brahekyrkan stod klar 1636.

Anledningen till att Brahekyrkan byggdes var att Per Brahe ansåg att det växande Visingsö behövde en ny större kyrka som kunde ersätta den medeltida Ströja kyrka. Den nya kyrkan blev betydligt större och mer imponerande.

Foto: Jesper Wasling.

Gustav Wetter.

Fyra kungar

Borgen Näs längst ut på den södra udden är Sveriges äldsta stenborg och var under maktkampen mellan den erikska och den sverkerska ätten en centralpunkt i riket.

Bättre läge kunde borgen knappast ha. Ett tecken på att borgen var ett tätfrekventerat residens är att fyra kungar dog här mellan 1167 och 1290.

Vi guidades här av **Gustav Wetter** som berättade om borgens historia. Tyvärr återstår bara delar av den nedersta våningen i det hus som en gång hade tre eller fyra våningar. Södra delen har också till stor del rasat ner i Vättern.

Foton där ej annat anges: Magnus Bäckmark.

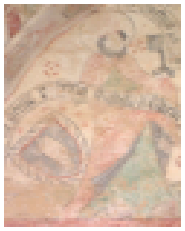

Väggmålning från 1400-talet i Kumlaby kyrka, föreställande aposteln Petrus och Moses. Fisken i Petrus sköld syftar på hans uppdrag att vara ”människofiskare”. Föremålen i Moses sköld har av J H:son Stagner (1919) tolkats som en brödspade med bokstaven M för manna och en palmkvist. Säkerligen är det dock en färla och ett risknippe, vilket troligen har att göra med att Moses associeras till Lagen, som är något som lärs ut – därav dessa ”skolverktyg”. De kuriösa hornen i Moses panna beror på äldre tiders felöversättning av 2 Mos. 34:29, som omtalar att det utgick en strålglans från hans panna – de hebreiska bokstäverna KRN lästes som karan (’horn’) i stället för karän (’strålglans’).

Foto: Jesper Wasling.

Östergötlands läns vapen pryder gravhällen över landshövdingen Per Eckerberg (1912–90) på Kumlaby kyrkogård.

Gil Jonsson (med ryggen hitåt, längst till höger) översätter en minnessten på latin vid Näs. Från vänster: någons armbåge, Ingemar Apelstig (sittande), Paddy Maguire (sittande bakom muren), Lennart Wasling, Marita Wasling, Henric Åsklund, Martin Sunnqvist, Rune Torstenson, Magnus Bäckmark och Bengt-Göran Lundquist.

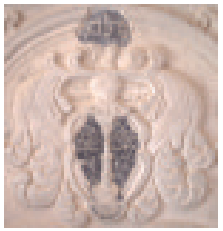

På gravhällen över kyrkoherden Harald Almqvist (1657–1711) i Visingsö kyrka eller Brahekyrkan är uthugget ett sköldemärke som visar ett brinnande ljus i stake och en hjälmprydnad med en fågel klättrande uppför stammen av ett träd, mot Herrens namn i hebreisk skrift. I skölden är inskrivet ”Herren är mitt ljus” och under densamma ”I skolen leva”. Almqvistska släktföreningen antog 1981 ett vapen grundat dels på denna framställning, dels på det vapen med en almkvist i sköldemärket som Harald Almqvist belägg gs själv ha brukat i sitt sigill.

Namnlöst-1 68-69 2004-03-20, 23:26

Kulturbilder på Internet

En ny tjänst på Riksantikvarieämbetets hemsida gör det nu möjligt att hitta bilder på svenska byggnadsverk från medeltid fram till idag.

Ännu är hemsidan bara i sin linda men redan finns där ett tusental bilder varav flera har heraldiskt intresse. Alla svenska kungliga slott, de mest kända medeltida kyrkorna, borgar och fästningar är bara en liten del av allt som finns.

Sökningen är indexerad och det gör det lätt att hitta vad man söker utan att varje gång få upp hundratals dokument.

En heraldikhistoriskt intressant stenrelief från 1100-talet, föreställande ärkeängeln Mikael och draken, i Rydaholms kyrka i Småland. Notera dekoren på skölden.

Hemsidan finns på adressen http://www.raa.se/kmb/. JW

Polsk sadelknapp

Vid visningen i Livrustkammaren den 1 juni (se s 75) efterfrågades SHF:s hjälp med att identifiera ett tydligen adligt vapen på knappen till en polsk sadel från omkring 1620-talet (LRK 13057).

Det märkliga sköldemärket förefalla innehålla manshuvuden. Initialerna BBDI åtföljer vapnet. Kan någon kasta ljus över denna gåta? Meddela i så fall redaktionen. MB

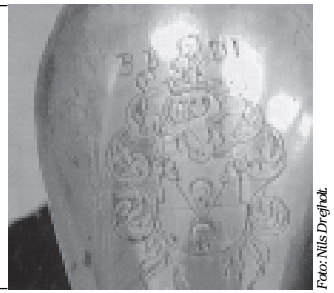

Foto: Nils Dreijhall

Jämtländsk vapenfejd rullar vidare hos PRV

På **Strömsunds kommuns** begäran har Riksarkivets heraldiska nämnd den 11 april yttrat sig över registrering av vapnen för förutvarande kommunerna Ström, Hammerdal, Frostviken, Fjällsjö och Tåsjö, vilka alla uppgått i Strömsund.

Nämnden "noterade med uppskattning att dessa vapen får en organisatorisk hemvist i Strömsunds kommun och åter kan tas i bruk. Nämnden förutsätter att vapnen får en praktisk användning med anknytning till de geografiska områden de en gång var avsedda för." Registreringen hos PRV avser att skydda vapnen från otillbörlig användning, som nu i det aktuella fallet med varumärket för **Måleri & Byggteknisk Information Europa AB**, som innehåller Hammerdals vapen, vilket tidigare omskrivits i Vapenbilden nr 53, s 38.

Den 7 maj skickade Riksarkivet en invändning till PRV mot företagets varumärkesregistrering.

Magnus Bäckmark

Finsk föryngring

Teckning: Kari K Laurila. Vapen Matikkala.

Historiestuderanden **Antti Matikkala**, 22 år, valdes den 26 mars till ny ordförande för Heraldiska Sällskapet i Finland. Föregående ordförande **Hannu Hillo** var verksam i mandatet under tio år.

HSiF grundades 1957. Sällskapet håller register över finska släktvapen. En bok om de ungefär 1.000 vapen som finns i registret är under utarbetning till sällskapets publikationsserie.

HSiF har hittills inte funnits på Internet, men det är på gång nu.

MB

Vill Du delta i föreningsarbetet?

Många spännande uppgifter finns, såväl inom som utanför styrelsen.

Kontakta Henric Åsklund, Gullstensön, 517 96 Hultafors, epost: henric.asklund@emw.ericsson.se, tfn: 033-29 52 50.

Från styrelsemötet 10 juni

Styrelsemötet var ett "maratonmöte" med över 40 punkter på dagordningen.

Arbetsgrupper för den kommande skriftserien och för översyn av föreningens stadgar utsågs.

En medalj "För förtjänstfulla insatser" har tagits fram vilken förevisades i prototyp och fick styrelsens gillande.

Under våren har föreningens ordförande **Ingemar Apelstig** passat på att fylla 60 år och blev uppvaktad med en blomma av föreningen.

Rune Torstenson, sekreterare

Vågad symbol

Häromåret profilerade sig **Folkuniversitetet** med bilder på olika personer som håller en miniatyrsköld. Är det ett vapen?

– Logotypen består av en symbol och namnet, svarar **Hans Flytström** vid Folkuniversitetet. Grunden till symbolen är ett U som i universitet. De tre vågliga linjerna symboliserar intellekt i rörelse. Tre linjer i olika kombinationer skall vara en framtida symbol för det mänskliga intellektet. Logotypen skapades 1987 av formgivaren **Gary Newman**.

Även om "symbolen" alltså inte uttalat avses att ha en heraldisk kvalitet, så finns den ju ändå där – vilket kan vara förklaringen till att logotypen fungerar så väl i marknadsföringen. Sköldemärket skulle kunna beskrivas som följer: *I rött fält en vågskura bildad ginstam, sex gånger av vågskuror delad i silver och rött.*

MB

Apropå tatuering

I sin artikel *Den trendiga vapenraka* i Vapenbilden nr 50 frågar sig **Henrik Degerman**: "Men har någon sitt eget heraldiska vapen tatuerat på axel eller överarm?" Jag vill då hänvisa till min notis *Tatuering, nytt område för tillämpad heraldik* i Heraldisk Tidsskrift nr 78, s 379.

Där skrev jag att Svenska Dagbladet den 19 juni 1998 presenterade ett nytt medium för heraldiken: tatueringar. En konstnär vid namn **Ernst Billgren** hade komponerat personliga vapen, som tatuerats in i huden på åtminstone tre av hans vänner. Själv hade han på ena armen ett vapen med en sjöjungfru i rött fält. Lars C Stolt

Namnlöst-1 70-71 2004-03-20, 23:26

Rariteter under klubban

Av Magnus Bäckmark

Bilder ur auktionskatalogen.

På ett matbestick av gammalsvensk modell, tillverkat i Stockholm 1799, syns grevliga ätten Cronstedts sköldemärke påstämplat.

På Stora kvalitén den 29-30 maj såldes många intressanta föremål.

Ett högt slutpris, 70.000 kronor, betingade en lykta för fyra ljus, tillverkad i Stockholm på 1830-talet och bemålad av hovmålaren **Johan Way** för kronprins Oscar, sedermera kung **Oscar I**.

Lykta till katoliker.

Gotiskt värre

Kronprinsen var made för de historiska stilarna, inte minst nygotik, som lyktan är utförd i. Han hade låtit inreda ett särskilt mottagningsrum för politiska samtal och överläggningar på Slottet som finns kvar än idag och kallas Kronprins Oscars götiska rum.

Den heraldiska stilen på Lilla riksvapnet och Norges vapen är dock minst av allt gotisk. Sköldformen är utpräglat samtida engelsk och kronorna vad man kan kalla semiantika. Notera också hur ovanligt pyttiga och glest placerade Sveriges tre kronor blivit.

Kronprinsen skänkte senare lyktan till Katolska församlingen i Stockholm, som hans gemål **Joséphine** var engagerad i.

Roos på rokokovis.

Från stenröset

Det bjöds också ut en hel del vapenporslin.

Från 1760-talet härörde en så kallad potpourriurna i fajans med målad blå dekor med adliga ätten **Roos af Hjelmsäters** vapen, här med en ovanligt blyg ros.

Sköldformen är tidstypisk för rokokon. Den kurviga dekoren kallas rocaille. Detta franska ord betyder från början 'stenröse' men kom även att användas om ornament av hopfogade stenar, snäckor och lera.

Skölden är omgärdad av en lagerkvist och en palmkvist såsom ytterligare dekoration.

Finsk flärd

En bålskål pryds av vapen för viceamiralen, friherre **Jakob Cederström** (1737–95) i Göteborg och hans fru **Anna Magdalena Sparre** (af Söfdeborg, 1751–1818).

Notera makens seraffimerordenstecken monterat från band i rosett.

Vapnen har den typiskt gustavianska nitbården som tillfällig inramning.

På en tallrik från 1760-talet syns den finske majoren, sedermera generalmajoren **Jakob Carl Gripenbergs** (1721–1800) spegelmonogram av initialerna J G och sköldemärke framställt på varsina sköldar, omgivna med ymnighetshorn, triton med vattensprutande valfisk, Fortuna med sitt segel, girland och fortifikationsinstrument.

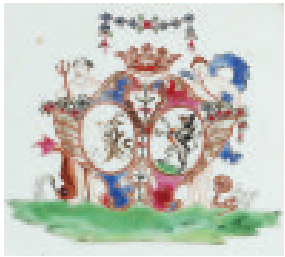

Mycket på en gång kan man tycka.

Moln av misstag

Den **Gyllenborgska** servisen kom av misstag att dekoreras med molnliknande former kring vapnet eftersom förlagan fuktskadats under båtresan till Kina och tuschen runnit ut, vilken effekt den kinesiske porslinsmålaren aningslöst följde.

Ett vackert alliansvapen på en tallrik från 1730-talet är det mellan landshövdingen i Göteborgs och Bohus län, friherre **Bengt Ribbing** (af Koberg, 1686–1741) och **Ulrika Eleonora Piper** (1698–1754).

Lägg märke till att urnan och de tre tallrikarna har vapen med godtyckliga – eller, om man så vill, överdrivna – rangkronor.

Stamvapnen omges av lagerkvistar och band.

På denna tallrik blev "molnen" inte så dumma.

Namnlöst-1 72-73 2004-03-20, 23:26

Kutting fylld med sigill

Av Magnus Bäckmark

Riksarkivet mottog i augusti en sigillsamling från 1800-talets senare del i gåva från Claes J Holm, Skärholmen.

Samlingen består av ett hundratal papperssigill och lackavtryck av sigill, mestadels för kamerala och kyrkliga myndigheter i södra Sverige från 1700- och 1800-talet. Sigillen är lustigt nog samlade huller om buller i en liten träkutting.

Foto: Magnus Bäckmark.

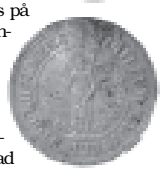

Visar brösten

Justitia syns i **Lagmansrättens i Östergötland** sigill, troligen från 1600-talets senare del. Hon är avbildad närmast som en kutryggig matrona, som dock inte försummar att visa brösten. Den andra sköldhållaren är en mansfigur i romersk klädnad, hållande en lagerkvist.

Norrköpings hall- och manufakturrätts sigill från 1739 framställer i skölden outgrundligt nog ett svin betande på mark bredvid ett uppväxande kurbitsliknande träd.

Okänt sockensigill

Vintrosa sockens sigill visar en kyrka. Sigillet finns inte med i Riksarkivets samling av härads- och sockensigillavtryckningar.

I **Stockholms domkapitels** sigill, troligen från 1600-talet, syns Kristus på mark med högra handen i en välsignande gest och i vänster hand hållande ett kors. Sentensen SERMO TUUS VERITAS, 'Ditt ord är sanning', är hämtad från Joh. 17:17.

Askersunds skolas sigill visar en sol uppskjutande bakom en uppslagen bok.

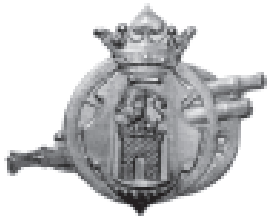

Kokarden, här återgiven i naturlig storlek, med Jakobstads vapen.

Finskt jordfynd identifierat

Oulun yliopisto (Uleåborgs universitet) har identifierat det vapenprydda metallblecket som hittades i jorden på en byggarbetsplats i Ranua i norra Finland och som det efterlyses upplysningar om i Vapenbilden nr 50, s 703.

Det är en kokard från 1918, och finsk. I Jakobstad verkade en tillfällig artilleriskola under finska inbördeskriget. Den grundades den 11 februari 1918 och stängdes efter kriget.

Kokarden är ett intressant och sällsynt föremål från det första skedet i självständiga Finlands artillerihistoria.

Vesa Alén

Sköldar krossades ännu 1937

Av Knut-Axel von Schoultz

I *Heraldiken i Sverige*, s 86, anges att det så vitt det är känt var sista gången 1930 som en sköld krossades då en ätt utslocknat på manslinjen. Jag känner dock till ett senare fall, från 1937.

Min morfar, friherre **Knut G A Leijonhufvud**, fick nämligen krossa skölden för adliga ätten Trafwenfelt, när **Hjalmar Ludvig Trafwenfelt** (1851–1937) begravdes i Jäder, där hans mor tidigare också begravts.

Trafwenfelt var major i armén, tidigare officer vid Södermanlands regemente, och lärare i gymnastik och teckning vid samskolan i Askersund. Han har även gjort sig känd som landskapsmålare.

Att min morfar anförtroddes uppdraget torde ha berott på att även han var officer vid Södermanlands regemente. Född 1874 var han en generation yngre än Trafwenfelt.

Gröna stenar i kronan

Det var vid sitt skrivbord i matsalen på Skeppargatan i Stockholm som min morfar, med mig som mycket intresserad åskådare, kort efter Trafwenfelts dödsdag den 9 februari satt och målade det Trafwenfeltska vapnet på en av någon snickare beställd, utsågad sköld med adlig krona och på baksidan två(?) skåror i plywooden för sönderbrytning av vapnet.

Trafwenfelts fullständiga vapen såsom det är återgivet i Schlegels och Klingspors vapenbok. Från Svensk vapenrol.

Jag fick ändamålet och orsaken förklarade för mig, samt att ätten före adlandet hade hetat Travare.

Att skölden hade krona vet jag därav, att jag anmärkte på Morfars färgsättning av ädelstenarna på kronringen; på färgplanscher av till exempel riksvapnet är ju varannan sten röd och varannan blå – det hade jag sett på hovleverantörsvapnen på NK – medan han gjort det ena paret stenar gröna.

För övrigt kan man fråga sig om det alltid var vid graven som skölden krossades. **J O Wallin** skriver ju i dikten Dödens ängel, vers 11: "där sköldemärket i porten krossas". Kan det ha skett vid porten till den dödes hus?

Livrustvisning

Nils Drejholt, 1:e intendent vid Livrustkammaren, höll den 1 juni i en specialvisning i SHF:s regi.

Till den uppskattade och kunniga guidningen till de vapenprydda föremålen i samlingarna kom åtta personer – inte illa med tanke på att detta var det första möte som föreningen ordnat i Stockholm.

Vi ser fram emot fler! MB

Från vänster: Olle Sahlin, Leif Tengström, Marcus Karlsson, Claes Langenborg, Mariella Loguercio Hilding, Henrik Primodig och Nils Drejholt. Saknas på bilden: Bernt Karlsson. Foto: Magnus Bäckmark.

Namnlöst-1 74-75 2004-03-20, 23:26

Nya vapen

Vapenbilden strävar sedan år 2000 efter att omnämna alla nytillkomna vapen. Meddelanden om sådana tas tacksamt emot av redaktionen.

Artilleriregementet

Modellritning levererad av Riksarkivet den 6 maj 2002.

Sköld: *I blått fält tre öppna kronor av guld ordnade två över en* [Lilla riksvapnet]. Skölden lagd över två korslagda kanoneldrör av guld och krönt med kunglig krona.

Teckning: Vladimir A Sagerlund.

1. mekaniserade divisionen

Modellritning levererad av Riksarkivet den 4 april 2002.

Sköld: *I blått fält ett lejon av guld med röd beväring , hållande i framtassarna en kolonn av silver*. Skölden krönt med kunglig krona och lagd över två kommandostavar av guld.

Teckning: Vladimir A Sagerlund.

Tornelilla kommun

Modellritning levererad av Riksarkivet den 13 maj 2002.

Sköld: *I rött fält en balkvis ställd flygande glada av silver*.

Teckning: Vladimir A Sagerlund.

Om tillkomstprocessen, se Vapenbilden nr 51, s 4, och 53, s 38.

Östra Vingåkers socken

Antaget för socknen av **Östra Vingåkers hembygdsförening**. Modellritning levererad av Riksarkivet den 4 april 2002.

Sköld: *Kluven i guld, vari en grön ek, och grönt, vari två korslagda spikar av guld och därunder en kvarnsten av silver*.

Teckning: Vladimir A Sagerlund.

Ödeshögs kyrkliga samfällighet

Modellritning levererad av Riksarkivet den 17 maj 2002.

Sköld: *I rött fält en nyckel av silver och en kräkla av guld i kors, åtföljda till höger av en uppgående måne och till vänster av en sexuddig stjärna, båda av guld*.

Teckning: Vladimir A Sagerlund.

B-Tribe Development AB

Företag i Uppsala som i projektform bedriver operativa expansions- och affärsutvecklingsprojekt. Vapnet antaget den 31 maj 2002.

Sköld: *I rött fält en av blixtskuror bildad spets belagd med ett avslitet rött fallhuvud med blå beväring och åtföljd av två pilspetsar av guld. Rött hjälmtäcke fodrat med guld*. Hjälmprydnad: *En röd falk med blå beväring med lyftade vingar stående på en liggande pil av guld*. Valspråk: *Celer et efficax* ('Snabbt och effektivt').

Teckning: Magnus Bäckmark.

Arnell

Antaget av medicintekniske ingenjören **Gunnar Arnell**, Eskilstuna, 2002.

Sköld: *I fält, delat i blått och guld, en fälkt ärn av guld med röd beväring uppstigande ur en svart trefotsgryta. Blått hjälmtäcke fodrat med guld*. Hjälmprydnad: *En svart älghornskrona*.

Teckning: Jonas Arnell.

Granmo

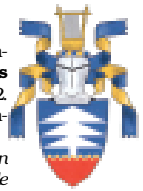

Antaget av SHF-medlemmen, violinisten **Tobias Granmo**, Karlstad, 2002. Medges till släktmedlemmar av namnet.

Sköld: *I blått fält en gran av silver uppväxande från en medelst en sågskuresträng av guld bildad röd stam. Blått hjälmtäcke fodrat med guld*. Hjälmprydnad: *En lyra av guld*.

Teckning: Ingrid Johansson.

Hagberg

Antaget av **Esbjörn Hagberg**, biskop i Karlstads stift, 2002.

Sköld: *I fält av silver en blå veronica med stjälk och fyra stjälkblad och med blombotten av guld omgärdad av en blå stola belagd på nacken och nederst på vardera änden med ett utböjt kors av guld och försedd med ändfransar av guld*. Hjälmprydnad ännu inte fastställd. Valspråk: *I försoningens tjänst*.

Här sammanställt med Karlstads stifts vapen i biskopens ämbetsvapen.

Teckning: Bengt Olof Kälde.

Koerffer

Antaget av konditorn **Günther Koerffer**, Ulricehamn, 2002. Släkten härstammar från Westfalen.

Sköld: *I blått fält ett lejon av guld med röd beväring hållande en korg av guld vari två uppskjutande korslagda pilar av guld, samt däröver en av en tinnskura bildad ginstam av guld. Blått hjälmtäcke fodrat med guld*. Hjälmprydnad: *Ett lejon av guld med röd beväring uppstigande ur en korg av guld och i höger tass hållande två korslagda pilar av guld med röda fan*. Valspråk: *Bättre börda bär ingen*.

Teckning: Magnus Bäckmark.

Lappalainen

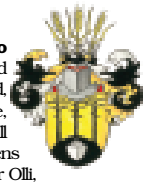

Antaget av bröderna **Urpo** och **John Lappalainen**, fd lärare, Suonenjoki i Finland, respektive fd ostmästare, Danderyd, 2001. Medges till släktmedlemmar. Släktens äldste kände stamfader är Olli, vars son Lauri Ollinpoika L, känd 1641–58, var bonde i Mantina i Varpaisjärvi socken i Kuopio län i Finland och efterträddes av sin brorson Pekka Heikinpoika L, känd 1658–90, farfars farfars farfars farfars far till vapenantagarna.

Sköld: *I fält av guld tre svarta avbarrade furor uppväxande från ett uppskjutande svart berg belagt med en plogbill av silver. Svart hjälmtäcke fodrat med guld och silver*. Hjälmprydnad: *Tre bladförsedda rågax av guld uppväxande ur en krans av kopplade femuddiga stjärnor av silver*.

Teckning: Magnus Bäckmark.

Nordin

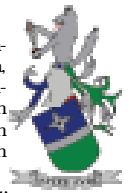

Antaget av arkeologistuderanden **Mikael Nordin**, Uppsala, 2002. Medges till släktmedlemmar av namnet. Släkten härstammar närmast från Strömnäs i Gudmundrå socken i Ångermanland.

Sköld: Delad av en kavle av silver i blått, vari en fyruddig stjärna av silver, och grönt. Blått och grönt hjälmtäcke fodrat med silver. Hjälmprydnad: En uppstigande varg av silver med röd beväring hållande ett svart bläckhorn med fjäder penna av silver. Valspråk: Sapere aude ('Våga att vara vis').

Teckning: Mikael Nordin.

Stenhamn

Antaget av civilekonomen **Lars Stenhamn**, Onsala, 2002. Medges till släktmedlemmar av namnet.

Sköld: *I blått fält ett sjölejon av silver med röd beväring*

Forts s 80.

Namnlöst-1 76-77 2004-03-20, 23:26

Christer Bökwall avliden

Av Görel Hintze

Förre redaktören för Skandinavisk Vapenrulla, jur kand Christer Bökwall, Falsterbo, avled den 29 juni 2002 i en ålder av 64 år.

Christer Bökwall var född i Malmö där han tog studenten, helklassisk linje på Latinskolan 1959. Sex år senare blev han jur kand i Lund.

Han var i över trettio år anställd vid Sydkraft AB, senast som ADB- och informationssäkerhetschef vid Sydkraftkoncernens ledningsstab.

År 1994 förtidspensionerades han. Tillsammans med hustrun och sönerna hade han året dessförinnan bildat konsultföretaget Lignum AB, där han var styrelseordförande samt vd.

Sedan 1972 var han notarius publicus och borgerlig vigselförrättare för Vellinge.

Foto ur Sydsvenskans arkiv 1997.

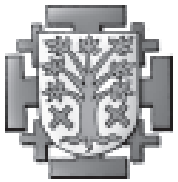

Teckning: Magnus Bäckmark.

Till bolkträdet i vapnet anknyter familjens valspråk Lignum habet spem ('Från trädet finns det hopp').

Engagerad i handikappfrågor

Sju år gammal drabbades Christer Bökwall av polio med total förlamning som senare reducerades. Han var beroende av rullstol och upplevde 1983 så kallade sena effekter med framför allt svårigheter att andas.

Christer Bökwall hade genom åren en lång rad uppdrag, bland annat som vice förbundsordförande i Riksförbundet för Trafik- och Polioskadade (RTP), ledamot av styrelsen för Stiftelsen för bistånd åt rörelsehindrade, medlem av Vellinge kommunala handikapprådoch styrelseledamot i Centrum för rehabiliteringsteknik samt forskningscentrum vid Lunds tekniska högskola (Certek).

Han var ledamot av kyrkorådet i Vår Frälsares katolska församling i Malmö och var Paul Harris Fellow i Falsterbo-Vellinge Rotary Club.

Han odlade ett intresse för konst och var bland annat med och grundade S:t Olofs Gille och Falsterbo konsthall 1976.

En av SVR:s grundare

Tillsammans med Jan Raneke grundade han 1963 tidskriften Skandinavisk Vapenrulla och verkade med honom och senare även Tor Flensmarck i redaktionen fram till 1988. Därefter var han, intill i år, såväl medlem av dess heraldiska råd som styrelsesuppleant i Heraldiska Sällskapet och deltog i flera internationella heraldiska kongresser.

Han ritade och formgav bland andra Vellinge kommuns, Bladins skolas och Region Skånes vapen.

Han dubbades 1978 i London till riddare av den Påvliga Heliga Gravens Orden. År 1983 blev han upphöjd till kommendör och 1992 till kommendör av 1:a graden med kraschan.

Dekorasjon eller pynt?

Av Kaare Seeberg Sidselrud

For noen få år siden dukket St. Olavs pilegrimsstiftelse med tilhørende dekorasjon St. Olavs pilegrimskors opp i Norden.

Gjennom alle århundrer med en levende pilegrimstradisjon har pilegrimene ved reisens mål kunne anskaffe et merke som viste at de hadde vært der, som oftest i stoff, tre eller bly (eller kamskjell fra Santiago). I forhold til denne tradisjonen oppviser pilegrimskorset to store forskjeller:

Musselskal med snörhål, funnet i en holländsk grav. Bilden ur Ian Cox (ed): The Scallop (1957).

For det første må man søke om å motta den efter spesielle kriterier og dette skjer ikke på det naturlige stedet for et slikt pilegrimsmerke, nemlig Nidaroskatedralen i Trondheim som er selve sentralkirken hva St. Olav angår.

For det andre er det kombinert med ansøkningen et krav om en donasjon på minimum 250 USD, slik at det kan lett oppleves som salg av en pyntegjenstand.

Ej tillatet på uniform

Selv om denne stiftelsen er opprettet med støtte av biskopen i Nidaros og biskopen i Oslo katolske bispedømme, er ikke dette i seg selv nok til å klassifisere den som en kirkelige dekorasjon. For at den skulle ha en større kirkelig tyngde forutsetter jeg at det i stiftelsens styre skulle finnes medlemmer oppnevnt ex officio av de to biskoper – dette er ikke tilfelle i dag. Ei heller har Det norske feltprestkorps foretatt noe initiativ for at Pilegrimskorset skal tillates brukt på uniform. Konklusjonen må bli at dette er en dekorasjon fra en privat stiftelse med en moralsk støtte fra kirkelig hold.

Kriteriene for å motta Pilegrimskorset består av en rekke alternativ hvorav de fleste forutsetter dokumentert humanitært arbeid over lengre tid. Det første kriteriet forutsetter imidlertid valfart til Nidarosdomen, Stiklestad og minst en annen kirke eller valfartssted knyttet til St. Olav verden over. Således er det historiske aspekt i forhold til pilegrimstradisjonen i behold. Det andre kriteriet som bygger på historiske tradisjoner er at man er medlem av en av de historiske ridderordnene fra korstogstiden.

Regulær salgsvirksomhet

Jeg oppfatter ånden i kriteriene slik at dette andre kriteriet ikke erstatter valfartene eller humanitært arbeid. Imidlertid har jeg fått opplyst at det innen St. Lazarus-ordenen har i visse sammenhenger drevets nærmest regulær salgsvirksomhet av Pilegrimskorset. Dette finner jeg uheldig, men det ser i utgangspunktet ut for meg til å skyldes mangel på kunnskap om kriteriene og formål, og kan ikke direkte lastes stiftelsen som sådann. Imidlertid må de ansvarlige i styret ta slike tilfeller alvorlig og følge opp slik at de strenge hovedkriteriene blir sterkere betonet.

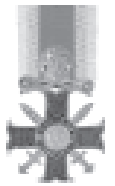

Vill efterlikna ett ordenstecken?

Dekorasjonen er i seg selv svært forseggjordt og kanskje litt i overkant til å være et privat utmerkelsestegn, den kan med letthet forveksles med enkelte offisielle ordner og dekorasjoner m.h.t. utseende og utførelse.

Det vil være av største interesse å se hvordan denne stiftelsen og dekorasjonen utvikler seg over tid. Intensjonene har fra starten vært gode – det gjenstår å se hva virkeligheten blir.

Namnlöst-1 78-79 2004-03-20, 23:26

Forts. från s. 77.

och däröver den övre hälften av en av murstenar bildad bård av silver. Hjälmtäcke av silver med blått foder. Hjälmprydnad: *Ett uppstigande sjölejon av silver med röd beväring hållande en blå stång med en blå flagga belagd med den övre hälften av en av murstenar bildad bård av silver.* Valspråk: *Gå i hamn med segel fyllda av god frihet och samlad kunskap i lasten.*

Teckning: Magnus Bäckmark.

Widenfalk

Antaget av konstnären **Lars Widenfalk**, Östby, 2000. Medges till fadern Erik, fd kyrkoherde i Fria Katolska Kyrkan, vilken antog släktnamnet 1941.

Sköld: *I rött en uppflygande (pilgrims-)falk med bjällror av silver under fem videblommor av guld i ginstammen, ordnade tre över två och däremellan fem rutor av silver. Rött hjälmtäcke fodrat med silver.* Hjälmprydnad: *Påen vriden ring av guld en röd handske med två tofsar belagd med en videblomma av guld.*

Teckning: Tor Flensmarck.

Se Skandinavisk Vapenrulla nr 611/2001.

Ödesjö

Antaget av SHF-medlemmen, förre polisinspektören **Rolf S Ödesjö**, Göteborg, 2002. Medges till släktmedlemmar av namnet.

Sköld: *Delad, övre fältet i sin tur delat av en genomgående grantoppsskura i svart och silver, nedre fältet svart och belagt med ett sjöblad av silver. Svart hjälmtäcke fodrat med silver.* Hjälmprydnad: *Ett uppskjutande svart lomhuvud.* Valspråk: *Njut tystnaden.*

Teckning: Magnus Bäckmark.

Östlund

Antaget av direktören **Lennart Östlund**, Djursholm, 2002. Medges till släktmedlemmar av namnet, som antogs av hans farfars far Anders Olof Östlund (f 1853), arbetare i Hagen under Alborga i Valbo socken i Gästrikland. Släktens äldste kände stamfader är dennes farfars farfars farfars far Lars Andersson, känd 1636–78, bonde i Alborga.

Sköld: *I svart fält ett allblad av silver mellan fyra bysantiner av guld ordnade en över två över en. Svart hjälmtäcke fodrat med guld och silver.* Hjälmprydnad: *Ett uppstigande svart lejon med röd beväring hållande en bysantin av guld.* Valspråk: *Vincit assiduus* ('Trägen vinner').

Teckning: Magnus Bäckmark.

Rösta fram 2002 års vapen

Vilket vapen tilltalas Du mest av, estetiskt och heraldiskt?

För enkelhets skull låter vi de vapen som publicerats i Vapenbilden under 2002 ingå i denna omröstning, dvs de vapen som återfinns i serien *Nya vapen* i nr 53 och i detta nr (även om de i flera fall är från 2000 och 2001 också).

Gör så här: Ge de tre vapen som Du tycker är bäst 3, 2 respektive 1 poäng. Vapen som Du har anknytning till i egenskap av antingen ägare eller tecknare är ej tillåtet att rösta på.

Ägaren till det vapen som får flest poäng erhåller ett diplom, liksom dess tecknare. Bland dem som har röstat på det vinnande vapnet kommer en ovanligare heraldikbok att lottas ut.

Skicka Ditt urval senast den 1 december till Marcus Karlsson, Svegsgatan 23 C, 842 33 Sveg, epost: marka3@sprayse.

Berget brinner igen efter 300 år

Släkten Brandberg har 2002 återupptagit sitt släktvapen, belagt från 1672.

Teckning och foto: Magnus Bäckmark. Nederst: foto: Riddarhusets arkiv.

Det äldsta belägget är i sigillet för handelsmannen i Stockholm **Jakob Brandberg** († 1674), se översta bilden.

Det visar samma innehåll som vapnet i sigillet för hans bror, bokhållaren vid vedkompaniet i Falun **Erik Brandberg** († 1682): ett lågande treberg i sköldemärket och två naturliga liljor som hjälmprydnad.

Båda sigillen, det senare belagt från 1676, återfinns på brev från bröderna till extra ordinarie kommissarien i Kommerskollegium Jakob Reenstierna, vilka förvaras i Momma-Reenstiernasamlingen, volym E 2499, i Riksarkivet.

Adlig ledtråd till färg

Deras bror, brukspatronen **Petter Brandberg** (1644–1702) på Norns bruk i Hedemora landsförsamling förde uppenbarligen även han samma vapen. När han adlades 1684 med namnet **Cederberg** förbättrades hans sköldemärke med ett tillägg av en ginstam med korslagda pilar – en syftning på anknytningen till Dalarna. På nedersta fotot syns vapen Cederberg på den samtida målningen i Riddarhussalen.

I vapen Cederberg avslöjas tinkturerna i det äldre ofrälse vapnet, vilket får förmodas ha antagits av hela syskonskaran i samband med att de antog namnet Brandberg, som ju vapnet har en tydlig koppling till. De var barn till **Erik Persson** (1606–75), direktör för vedkompaniet i Falun, som i sin tur var son till en handelsman i Hudiksvall.

Släktföreningen Brandberg genom dess styrelseledamot, SHF-medlemmen, fil mag **Fredrik Brandberg**, Brämhult, fastställde 2002 vapnet enligt följande:

Sköld: *I fält av silver ett blått uppskjutande treberg med låga av guld. Blått hjälmtäcke fodrat med silver.* Hjälmprydnad: *Två naturliga liljor av silver med gröna stänglar.*

MB

Jacob fick idén

I Vapenbilden nr 50, s. 697, omskrivs hur vapenantagningsprocessen för blivande Knivsta kommun inleddes.

Ett av tävlingsbidragen som inkom från skolklasserna ligger till grund för det vapen med en krona över ett treberg som väntas antas formellt under hösten.

Mannen bakom den grundläggande idén är **Jacob Blumenthal** i klass 4–6 i Ängbyskolan, vars stilrena teckning återges här.

Teckning: Jacob Blumenthal.

Bildvalet symboliserar kungavalsplatsen Mora stenar, som ligger i området.

MB

Namnlöst-1 80-81 2004-03-20, 23:26

Nytrykk av referanseverk

– hovedverket om svensk middelalderheraldikk er igjen tilgjengelig

Av Kaare Seeberg Sidselrud

Jan Raneke: Svenska medeltidsvapen I–III, Bokförlaget Nya Doxa, Falun 2001.

Endelig foreligger fil dr Jan Ranekes opus magnum, Svenska medeltidsvapen, i ny utgave efter å ha vært utsolgt fra forlaget i mange år.

Av hensyn til den posisjon Svenska medeltidsvapen har hatt og har som standard referanseverk er det ikke foretatt endringer i pagineringen, ei heller er rettelser og tilføyelser innarbeidet under den enkelte våpenfører, men er å finne kronologisk i rettelser til bindene.

Verkets avgrensning er på godt og vondt avgrenset til utstrekningen av dagens Sverige. Ved grundig gjennomgang av verket vil man derfor se at mange adels- og borgerslekter med interesse også for norske og danske forhold er behandlet her.

Den hjemlige mangel av et tilsvarende verk i de øvrige nordiske land er en utfordring for forskere, enkeltvis eller i prosjektgrupper, å rette opp.

Ca 4.000 bilder

En stor fordel ved Ranekes verk er at det søker å dokumentere samtlige våpenførende slekter eller våpenbelegg innen svensk middelalder, og dermed er også en lang rekke borgerlige slekter blitt dokumentert, og med tildels danske tidlige belegg.

Ved siden av de over 1.600 våpenførende slekter som er behandlet med totalt ca 4.000 illustrasjoner inkluderende våpenbrisyrer og varianter, finnes det i personregisteret i alt rundt 12.000 navn.

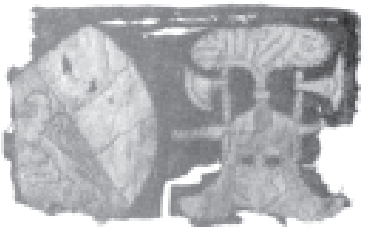

Fragment av sillcbr oderi från Strängnäs domkyrka. Skölden tillhör sannolikt riddaren och lagmannen i Närke Knut Matsson (Lejonbjälke), känd 1282–1350. Hjälmen tillhör kungen av Norge.

Raneke har ved siden av den nærmest utrolige mengden med våpentegninger og personopplysninger også lagt et solid grunnlag for forståelsen av heraldikken i middelalderen og for andre forskere dannet et solid grunnlag å bygge videre på. Bl a finner man en grundig gjennomgang av våpenhorisonter – eller om man vil, generasjoner – med en inndeling av våpnene i "horisonter" for å bruke Ranekes egen terminologi. Ved hjelp av denne kan man sammenligne våpen fra forskjellige epoker og således danne seg en formening om hvilke motiver som opptrer hyppigst til forskjellige tider.

Nok en gang er det på sin plass å takke Jan Raneke for hans store innsats for svensk og derigjennom nordisk heraldikk. For alle som ennu ikke har benyttet anledningen til å anskaffe nytrykket av Svenska medeltidsvapen må oppfordringen være: Kjøp den, intet nordisk heraldisk bibliotek, privat eller offentlig, er komplett uten dette verket.

Bland kottar och tistlar

Av Marcus Karlsson

Roderick MacKenzie Urquhart: Scottish Civic Heraldry 2. The Scottish Library Association, Hamilton 2001, 155 s.

En uppdatering av Scottish Civic Heraldry har utgivits efter den senaste skotska förvaltningsreformen.

Landet är indelat i områden (areas) som i många fall motsvarar de förutvarande regionerna. Under dessa finns kommuner (communities). I stort sett alla områden har vapen, men bara en mindre del av kommunerna.

Skottlands kommunala heraldik skiljer sig en del från den vi är vana vid här i Sverige. Till exempel så har nästan alla vapen ett motto. För områden förekommer sköldhållare och i några fall syns även hjälmprydnader.

Kärv- och delfinkronor

Status markeras genom olika kronor av guld. Områden har en krona med fem (en hel och två halva synliga) spetsar växelvis med fyra (två synliga) sädeskärvar, med två undantag: De områden som har stadsstatus – Aberdeen, Dundee, Edinburgh och Glasgow – har murkrona, och de tre öområdena har en krona med fyra (två synliga) mot varandra vända delfiner. Kommuner har en krona bestående av fyra (ett helt och två halva synliga) tistelblad alternerande med fyra (två synliga) tallkottar.

Flertalet vapen lånar motiv från vapen för klaner med anknytning till orten, till exempel **Douglas** krönta hjärta och **Gordons** vildsvinshuvud. Ett exempel på en anspelning på en historisk händelse är fotanglarna i Stirlings kommunvapen som minner om deras användning i slaget vid Bannockburn 1314.

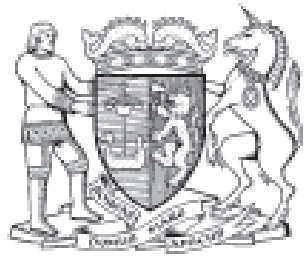

Jarldömets gamla sköldemärke är sedan 1931 sammanställt med Norges i Orkneyöarnas vapen, med den enda skillnaden att tyxhuvudet är av guld och kronan är kunglig.

Shetlandsöarna, för ett vikingaskepp (dragon ship) med seglet belagt med en svart karp. Fågeln var en symbol för de norska jarlar som under tidig medeltid styrde området. Det fornnorska mottot ('Med lag skall land byggas') är hämtat från Njals saga.

Ett bottennapp vad gäller heraldisk kvalitet är det plottriga och färgmötesfyllda vapen som kommunen Tranent & Elphinstone för sedan 1997.

Namnlöst-1 82-83 2004-03-20, 23:26

Unik sigillstamp nu i offentlig ägo

Av Jesper Wasling

Det svenska korståget till det "hedniska" (ortodoxa) Baltikum år 1220 slutade i katastrof. Större delen av hären gick under, och bland de döda fanns jarl Karl "Döve" Bengtsson som var korstågets ledare. Nu kan hans sigillstamp beskådas i Statens historiska museum.

Foto: Stockholms Auktionsverk.

SIGILLVM KAROLI FILII BENEDITTI eller med andra ord Karl Bengtssons sigill. Avtryck.

I nära 800 år har Karl Döves sigillstamp varit försvunnen, tills den 1992 väckte sensation när det blev känt att en privatperson hade den i sin ägo.

Varför just denna sigillstamp har bevarats intakt är inte säkert. Vanligen förstördes en stamp när ägaren dog, men här kan det vara så att Karl Döve tappat sin klenod, kanske i en strid.

Lättad museichef

– Det är med stor lättnad jag kan konstatera att en av Sveriges nationalklenoder, Karl Döves sigillstamp, nu tryggas och blir tillgänglig för både allmänhet och forskare, säger museichef **Kristian Berg** vid Statens historiska museum.

Inköpet för 800.000 kronor på Stora kvalitén i Stockholm den 29 november 2001 var möjligt tack vare donationer från många privatpersoner, där **Jan Guillou** ska framhävas. Det är också tack vare hans böcker om Arn och Birger jarl som Karl Döve åter blivit bekant för en bredare allmänhet.

– Kulturhistoriskt är Karl Döves stamp ett mycket märkligt föremål, säger **Göran Tegnér**, 1:e antikvarie vid Historiska museet. Den är Sveriges äldsta bevarade sigillstamp, tillverkad i slutet av 1100-talet och dessutom den enda bevarade medeltida stamp som tillhört en svensk, furstlig person. Att ett föremål som tillhört en känd person som levde för 800 år sedan finns bevarat är synnerligen ovanligt. Här kommer vi verkligen historien inpå livet.

Sigillstampen är gjord i slutet av 1100-talet och den tillkom sannolikt samtidigt med stampen för Karl Döves bror **Birger Brosa** som då var Sveriges jarl. De båda sigillen är mycket lika varandra, men inte identiska. En skillnad är att det liljeliknande föremål, tolkat som en liljestav, som antyds på skölden i Birger Brosas sigillavtryck helt saknas på Karl Döves sigill. Det kan vara så att Birger såsom jarl förde liljestaven som en symbol för sin jarlvärdighet. Säkert är dock att något folkungavapen med lejon inte användes vid denna tid.

Saltvattenstänkta adlade

Av Magnus Bäckmark

Sköldebrevet för bröderna Uthfall från 1716 såldes på bokkvalitén i Stockholm den 3 juni för 28.000 kronor.

Foto: Magnus Bäckmark.

Man kan gissa att tornet anspelar på tornet i landskapsvapnet för Bohuslän – brödernas farfar hade varit kyrkoherde i Hjärtum.

Brevet, som är undertecknat av kung **Karl XII** i Torpum i Norge den 15 juni 1716, lyder i sin centrala del:

"... wij af Kongl: Makt och mÿndighet, samt af ÿnnest och nåde, unne, skiäncka och gifwe dem *Johan*, *Jacob*, *Petter* och *Carl Uthfall*, deras hustrur och äkta Lijfs- och Bröst-Arfwingar, så födde som ofödde, så Mann- som Qwinnköhn, arfwinge effter arfwinge, adelige förmohner frij- och rättigheter, samt efterföljande skiölde-märcke, näml: *Skiölden fördeeld igenom twänne spitzigt upgående streck i trenne delar, de begge öfre fälten äro af guld, hwaruti ligger en blå Kuhla, zijrad med en gÿldene Lillia i hwardera fältet; det nedre fältet är blott, hwar i wijsar sig ett dubbelt Torn af guld; ofwan på Skiölden står en öpen Torneerhielm, hwaröfwer står ett äfwen slijkt Torn som i det nedre fältet, emellan twänne Swenska Cronflaggor. Krantzen och lööfwärcket är af guld och blott, aldeles som detta wapnet* med deß egentelige färgor här hos afmålat utwijsar."

Slaget vid Rügen

Ett incitament till adlandet, som under alla omständigheter torde ha varit nära förestående för dessa militärer i karriären, kan ha varit att kommendören Johan Uthfall utmärkt sig i sjöslaget med danska flottan vid Rügen 1715. De tre yngre bröder som också omfattades av adelskapet var alla militärer – Jacob och Petter även de vid flottan i Göteborg. Den 25 augusti samma år kom även bröderna Wilhelm och Christian att adlas med samma vapen, och brödraskaran introducerades 1719 under namnet **von Utfall** fördelade på tre olika nummer på Riddarhuset. En av de tre ätterna, härstammande från Carl, lever ännu idag med två systrar.

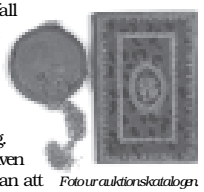

Foto ur auktionskatalogen.

Örlogsflaggorna i hjälmprydnadenär märken typiska för sjöofficerare – de finns till exempel även i hjälmprydnaden i vapnet för brödernas morbror, den holländskättade amiralitetskaptenen **Johan Kuylenstierna**, adlad 1693, vilket därför möjligen, men långt ifrån nödvändigtvis, kan ha sneglats på vid komponerandet av brödernas vapen.

Brevet är skrivet på åtta pergamentsidor och inbundet i ett brunt marmorerat skinnband. Rikets stora sigill i rött lack vidhänger i en trädosa (lock saknas) i ett blågult makraméarbetat band.

Namnlöst-1 84-85 2004-03-20, 23:27

Spetsrutor och 6-stjärna

– om Jöran Olsson och en gravhäll i Vika kyrka*

Av Torsten Berglund

Jöran Olsson har inget samband med Gyllenknoster utan var Georg Stiernhielms farfars bror – och är också identisk med en av hertig Karls fogdar, vilket tidigare ej varit känt. Han tillhörde Kopparbergsätten Stjärna, vars vapen ursprungligen synes ha utgjorts av spetsrutor ställda i stjärnformation.

Framför altaret i Vika kyrka i Dalarna finns en välbevarad och för dessa trakter ovanlig gravhäll i rödaktig kalksten som mäter ungefär 1,4 x 2 meter (Figur 1). Det är en porträttgravsten som avbildar en herreman i civil klädedräkt och hans hustru. Ovanför dem finns ett vapen; en sexuddig stjärna (6-stjärna) i en sköld, öppen hjälm, hjälmtäcke och en 6-stjärna som hjälmprydnad. I gravstenens fyra hörn finns medaljonger med evangelistsymbolerna. Gravstenen har två inskriptioner som berättar att:

HER VNDER LIGGER BEGRAFVEN S. IÖREN OLFSON HVILKEN AFSOMNADE I HERANOM THEN 22 APRILLIS ANNO 1606 GVD GEFVE HONOM EN S. VPST

och vidare:

HER VNDER LIGGER BEGRAFVEN TEN HEDERLIGA OCH GVD FRVGTIGE MATRONA H. MALIN HANS DT HERRANOM AFSOMNADE TEN 3 MARS ANNO 1607 GVD GIFVE HENNE EN SALIG VPSTÅNDELSE.[1]

Foto ur Vapen och drägter på svenska gravstenar från äldre Vasatiden, Stockholm 1926.

Figur 1. Jöran Olssons och Malin Hansdotters gravhäll i Vika kyrka, Dalarna.

Stiernhielm och Stjärna-ätten

Litteraturen om Vika kyrka har inte närmare kunnat identifiera vilka dessa makar var, men sköldemärket på gravhällen överensstämmer med adliga ätten Stiernhielms. Skalden och riksantikvarien med mera **Georg Stiernhielm** (1598–1672) var född i Vika socken och vid adlandet 1631 upptog han "sina förfäders vapen en sexuddig gyllene stjärna i blått fält".[2]

Stiernhielms far var fogden över Österdalarna **Olof Markvardsson** († 1647), bergsman i Diskarvet i Knivabygden, Vika socken. Han tillhörde en av de ledande släkterna vid Kopparberget under senare delen av 1400-talet och 1500-talet, en släkt som i den lokalhistoriska litteraturen är känd under benämningen "Stjärna-ätten" eller "Stjärna-släkten".[3] Denna bergsmannasläkt är bäst redovisad i Bertil Boëthius' bok om Kopparberget under medeltid och vasatid.[4]

Jöran Olsson saknas dock i Boëthius' framställning om Stjärna-ätten. Däremot återfinns han med felaktigt dödsår (1566!) men med rätt dödsdatum tillsammans med hustrun Maria(!) Hansdotter (med korrekt dödsår 1607) i Schlegels och Klingspors grovt missvisande redogörelse under "Kristofer Olofsson till Nor adliga ätt (Gyllenknoster)".[5] Där har medlemmar av Georg Stiernhielms fädernesläkt sammanblandats med och infogats i den år 1621 adlade bergsmannen **Kristofer Olssons (Gyllenknoster)** släkt, som inte tillhörde samma släkt som Stiernhielm.[6] Jöran Olsson upptas där dessutom felaktigt som bror till Västeråsbiskopen **Otte Olsson** († 1522), som i själva verket var hans fars kusin (se nedan). Biskop Otte brukar i litteraturen kallas "Otto Svinhufvud" eftersom han i sitt vapen upptog sin mödernesläkts vapen, svinhuvudet, tillsammans med fädernevapnet, 6-stjärnan, i fyrstyckad sköld.[7]

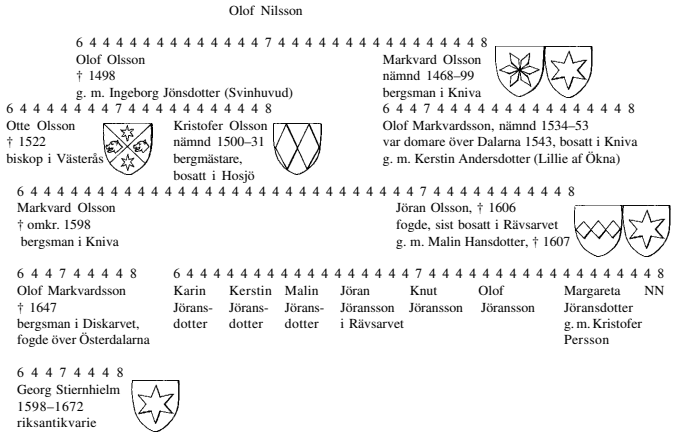

Figur 2. Översikt på släktsambandet mellan de medlemmar av Kopparbergsätten Stjärna som berörs i denna artikel. Sköldteckningar: Magnus Bäcklmark.

Vem var Jöran Olsson?

Det rätta genealogiska sammanhanget framgår emellertid av en 1500-talsstamtavla av Vasakungarnas genealog Rasmus Ludvigsson († 1594), som anger att "Jören Olson" var bror till **Markvard Olsson** (Georg Stiernhielms farfar) och son till **Olof Markvardsson** som var domare över Dalarna 1543.[8] Likaså återfinns Jöran Olsson bland Markvard Olssons syskon i en fragmentarisk 1500-talsstamtavla i Riksarkivets genealogicasamling, upprättad av okänd hand och oberoende av Rasmus Ludvigssons släktavlor. Av släktavlan, som idag är mycket trasig och sönderfallen i två delar, framgår att Jöran Olsson hade minst åtta barn: **Karin**, **Kerstin**, **Malin**, **Jöran**, **Knut**, **Olof**, **Margareta** och ett barn vars namn helt försvunnit.[9]

Namnlöst-1 86-87 2004-03-20, 23:27

Varken de ovannämnda 1500-talssläktavlorna eller Schlegel och Klingspor ger någon upplysning om var Jöran Olsson bodde och inte heller om vilken position han hade i lokalsamhället. Emellertid uppger C. G. Kröningssvärd i sina okritiska och till stora delar felaktiga genealogiska tabeller, som 1853 utgavs som bilaga till urkundsverket Diplomatarium Dalekarlicum, att Markvard Olsson i Kniva hade en bror Jöran Olsson som "Bodde i Knifva och var Bergsman 1615" och som hade "en talrik mängd afkomlingar i orten" (tabell XXXVII).

Hertig Karls fogde

Årtalet 1615 hos Kröningssvärd är uppenbarligen felaktigt, eftersom någon Jöran Olsson i Kniva inte påträffas i skattelängderna vid denna tid och gravstenen vittnar om att Jöran dog redan 1606. I skattelängden för Älvsborgs lösen 1571 redovisas emellertid i Vika socken under rubriken Knivabygden och efter Gammelgården "Oloff Hanssonn Jören Oloffssons landbo i Strengnes".[10] Jöran Olsson var tydligen då bosatt i Strängnäs och hans gård i Knivabrukades av en landbo. En Jöran Olsson var enligt Johan Axel Almquist fogde över Gustav I:s arvegods i Strängnäs stift 1560–70 och i Västmanland 1565-68. Han var 1571–72 fogde över Västersysslet i Värmland och 1573–74 slottsfogde på Gripsholm, för att slutligen bli fogde i Vadsbo fögderi i Västergötland från 1574 och även i Valle fögderi från 1577 till och med 1582, varefter han efter drygt två decenniers tjänstgöring inom lokalförvaltningen i hertig Karls hertigdöme tog avsked från fogdetjänsten.[11]

Rasmus Ludvigssons efterträdare i det kungliga kanslets arkiv, Per Månsson Utter († 1623), har också redogjort för delar av Stjärna-ätten i några släkttavlor. I en redogörelse för **Anders Grips (Gyllengrip)** mormors fars mödernesläktingar återfinns **Anders Larsson (Lillie af Ökna)** och hans dotter **Kerstin**, som var gift med domaren Olof Markvardsson i Kniva. Bland Kerstins och Olofs barn finns "Jören Olson i Fors" med två barn: sonen Jöran Jöransson i Rävsarvet och dottern Margareta, gift med **Kristofer Persson**.[12] Vilket Fors som avses är inte klarlagt – ortnamnet förekommer inte i Kopparbergslagen, men är annars ganska vanligt och finns till exempel i Floda och Fors socknar i Södermanland samt i Ullervads socken i Vadsbo härad, alla inom Karls hertigdöme.

Från spetsrutor till 6-stjärna

Två brev från fogden Jöran Olsson ställda till hertig Karl, finns bevarade i Riksarkivet. De är daterade 18/12 1576 (utan ort) respektive 9/4 1580 i Vadsbo och rör tjänsteärenden i Vadsbo och Valle fögderier.[13] Breven är förslutna med Jörans signet, som visar initialerna I O och en sköld med tre snedrutor bjälkvis (Figur 3). Vapnet i signetet överensstämmer inte med vapenbilden på gravhällen i Vika kyrka. Emellertid finns åtminstone en annan medlem av Stjärna-ätten som förde ett likartat vapen i ett av sina sigill. Jöran Olssons fars kusin och biskop Ottes bror, bergsfogden och senare bergmästaren **Kristofer Olsson** i Hosjö, använde 1505 ett signet som visar en sköld med två spetsrutor (Figur 4).[14] Därmed torde det knappast råda något tvivel om att västgötafogden är samme Jöran Olsson som ligger begravd under den ståtliga gravhällen i Vika.

Foto Kurt Eriksson, RA.

Figur 3. Jöran Olssons signet, brev 9/4 1580 till hertig Karl, Kungliga arkiv, RA.

Figur 4. Kristofer Olssons signet, pappersbrev 23/5 1505, Stureärkivet, RA.

Rutorna kan ha använts som en brisyr av stjärnavapnet, som ursprungligen tycks ha utgjorts av sexspetsrutor ställda i stjärnformation att döma av det sigill som 1484 användes av Jöran Olssons farfar Markvard Olsson i Kniva (Figur 5).

Stjärnavapnet finns också avbildat i ett av fönstren i en medeltida glasmålning i Vika kyrka, som anses vara skänkt av några av donatorerna till den nuvarande kyrkan, uppförd under 1400-talets senare hälft.[15] Glasmålningen visar en större sköld med en gyllene stjärna i blått (och vitt?) fält och två änglar som sköldhållare. Under denna sköld finns tre mindre sköldar – den mellersta med ett gyllene hjorthorn och de två andra med bomärken (Figur 6). Fönstret bör vara tillverkat före 1478 eftersom hjorthornet fördes av den barnlöse riddaren **Ingel Jönsson**, häradshövding i Dalarna, som 1477 tillsammans med sin hustru grundade Gudsberga cisterciensiskloster i Husby socken i Dalarna, men var död 1478.[16]

Figur 5. Markvard Olssons sigill, pergamentsbrev 25/2 1484, RA.

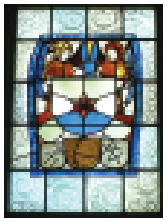

Foto Magnus Bäckmark.

Figur 6. Glasmålning, troligen från 1470-talet, i Vika kyrka.

Jöran Olsson efter 1582

Efter att Jöran Olsson 1582 lämnat fogdetjänsten i Västergötland, är det inte känt att han innehaft några nya uppdrag i kronans tjänst. Fogdeuppdragen under vasatiden innebar inte automatiskt en karriärväg till högre ämbeten, men det var inte helt ovanligt att en före detta fogde behöll sin ledande position i lokalsamhället genom att fungera som t.ex. lagläsare.[17] I Jöran Olssons fall tycks han ha flyttat hem till sin gård i Kniva i Dalarna och ägnat sig åt bergsbruket. I ett brev utfärdat 28/3 1593 av hertig Karl för "oss elskelig Jören Olufson til Refzarfwe" lovar han sitt furstliga skydd och försvar av Jöran och hans hustru, barn och legofolk mot alla som ägnar sig åt olovligt huggande i den skog som hörde till Jörans gård i Knivabygden.[18] Jöran Olsson hade problem med sina grannar som ödelade hans skog och han vände sig därför till hertig Karl, som utfärdade ett så kallat försvarsbrev för sin före detta fogde.

Rävsarvet, belagt som ortnamn åtminstone från 1575, fick senare namnet Marieberg och var en av bergsmansgårdarna i Knivabygden, snett emot Georg Stiernhielms fädernegård

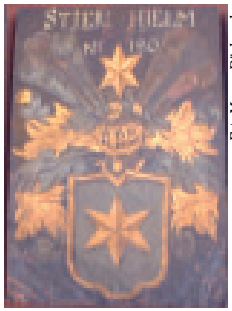

Foto Magnus Bäckmark.

Figur 7. Vapen Stiernhielm, målning i Riddarhussalen. I det förkomna sköldebrevet för dåvarande hovrättsassessorn i Dorpat "Jöran Oloffson", daterat fältlägret i Werben i "gamble" Mark-Brandenburg 14/8 (ej 13/8) 1631, ges – enligt en samtida avskrift – till känna "huruledes han af adelich Stamme herkommen och bohren ähr, eftersom han och deth medh sitt Slechte Register hafuer förklarat, alt ifrån Siätte ledh, reckenandes ifrån Oloff Olofson till Hoßiö, Biskop Ottes Broder och sedhan brijst Linean neder åth in på hans Persohn, och at samma hans Adelskap ähr förmedelst oläigenheter och tidernas förändringer förduncklat och nederlagdt [...]." I brevet ges konfirmation på adelskap för Jöran (Georg) och hans efterkommande och stadgas att de "skole föra och brucka een Sexauddet förgyldt Stierna Vthi ett blådt fiäldh der ofuan opå een öpen hielm, och ofuan opå hielmen een öfuer|troligen avskrivningsfel av äfuen| sådan Stierna emellan Sex Strutze-fiedrar på dhen eene sidan twå huijta och een blå, på den andra twå blå och een huijtt, effter som deht här afmålat ståår."[25]

Namnlöst-1 88-89 2004-03-20, 23:27

Diskarvet.[19] I landskapshandlingarnas jordeböcker återfinns Jöran Olsson bland de bergsmän i Vika som endast skattade för sitt kopparbruk, det vill säga åtnjöt den särskilda skattefrihet på sina hemman, så kallade bergsfrälsehemman, som upprättats på medeltiden i Kopparbergslagen.[20] I 1607 års partalslängd över "gamble bärgzmän" vid koppargruvan står Jöran Olsson i Kniva som brukare av det 31:a paret och i en längd över kopparsmedjor följer efter Storgårds- och Gammelgårdssmedjorna i Kniva "Jöran Olssons smidia" med två hällar som anges stå öde 1607.[21] I Jacob Ingelssons förteckning från 1716 över kopparhyttor nämns Rävsarvshyttan som en gammal sedan länge öde hytta.[22] Jöran Olsson står upptagen i tiondelängden sista gången 1606. I 1607 års längd står hans änka hustru Malin skriven för Rävsarvet.[23] I mantalslängden för den första terminen av Älvsborgs lösen 1613 står istället sonen Jöran Jöransson och Hans Eriksson antecknade i Rävsarvet.[24]

Slutord

Jöran Olsson är en representant för de många ämbetsmännen i den framväxande lokalförvaltningen på 1500-talet. Efter många år som fogde återvände han till sin ursprungsmiljö och levde de sista dryga 20 åren som bergsman och kopparproducent vid Kopparberget innan han avled 1606, troligen i hög ålder.

Med hjälp av bevarade sigill, kamerala handlingar och 1500-talsgenealogier har han kunnat identifieras som den man som är begravd med sin hustru under den ståliga porträttgravhällen i Vika kyrka. Hans vapensignet avviker från den 6-stjärna som brukar stå som symbol för hans fädernesläkt, men rutorna i hans och hans äldre släkting bergsfogden Kristofer Olssons sigill påvisar ett intressant heraldiskt samband med den av sex spetsrutor sammansatta stjärnan som förfadern Markvard Olsson förde i sitt vapen på 1400-talet. Jöran Olsson föredrog att i likhet med flera andra medlemmar av "Stjärna, Kopparbergs-sätten" använda ett personligt vapen i sitt sigill, som kan tolkas som en brisyr av släktvapnet. Men för hans efterlevande var det tydligen viktigt att återge det i bygden kända släktvapnet 6-stjärnan på hans gravsten, ett vapen som ett kvartssekel senare också upptogs som vapen för adliga ätten Stiernhielm (Figur 7).

*För värdefull hjälp och för synpunkter tackar jag Lars-Olof Skoglund och Anders Winroth.

1 Inskription enligt avritning av gravstenen i *Sveriges kyrkor*, Dalarne, bd 1:2, Falu domsagas norra tingslag, Stockholm 1920, s. 213. Texten återges även med vissa skiljaktigheter i a.a., s. 214, bla. anges hustru Malins dödsdatum vara 3 MAI.

2 Gustaf Elgenstierna, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, bd 7, Stockholm 1932, s. 654.

3 För att skilja denna släkt från andra medeltidssläkter som förde en stjärna i vapnet är benämningen "Stjärna, Kopparbergs-sätten" att föredra. Jfr *Svenska Antavlor* 1996:3, s. 125 och 1997:6, s. 280f.

4 Bertil Boëthius, *Kopparbergslagen ifram till 1570 talet, genombrott*, Uppsala 1965, särskilt s. 48–53 o. 578–580. Där korrigeras åtskilliga felaktigheter i Elgenstiernas redogörelse för ätten Stiernhielms förfäder.

5 B. Schlegel & C.A. Klingspor, *Den med skrädeshet förbrände men gå riddarhuset introducerade svenska adelns ättartafl or*, Stockholm 1875, s. 158, som delvis hämtat sin felaktiga information från C.G. Krönings svärds fantasifulla släkttavlor, utgivna 1853 som bilaga till Diplomatarium Dalekarlicum.

6 Om Kristofer Olssons (Gyllenknoster) rätta släktförhållanden, se Boëthius, *Kopparbergslagen*, s. 435. Jan Raneke, *Stenkonmedeltidssamhällen*, Lund 1982, s. 524 redovisar ofullständigt medlemmar av Georg Stiernhielms fädernesläkt under det missledande namnet "Kristofer Olofssons ätt". Tyvärr återgår Ranekes redogörelse delvis på den felaktiga redovisningen av Kristofer Olssons (Gyllenknoster) ätt hos Schlegel & Klingspor.

7 Gunnar Ekström, *Västerås stifts herdaminne*, del I:1, Västerås 1939, s. 215ff; Raneke, *Medeltidssamhällen*, s. 524.

8 Se Hans Gillingstams redogörelse för denna släkttavla i "Rasmus Ludvigssons och hans hustrus släktförbindelser", *Stiftshistorisk Årsbok* 1960:2-3, s. 92ff; Boëthius, *Kopparbergslagen*, s. 249 o. 578.

9 Genealogica 62, RA.

10 Elisabet Hemström (utg.), *Älvsborgslösen 1571* (Falu kulturnämndens skriftserie 19), Falun 1993, s. 62.

11 Joh. Ax. Almquist, *Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523–1630*, del 4, Stockholm 1922–1923, s. 123.

12 Genealogica 41, fol. 94-95v, RA. Att Jöran Olssons i Kniva morbror var herr Axel Andersson (Lille af Ökna) framgår även 1604 3/8 av Kopparb. läns reno v. domb., vol. 1, fol. 225r, Svea hovrätts arkiv, RA.

13 Kungliga arkiv, Skrivelser till hertig Karl, vol. K344, RA.

14 Boëthius, *Kopparbergslagen*, s. 51. Jfr Raneke, *Medeltidssamhällen*, del 3, Lund 1985, tillägg till s. 524.

15 Boëthius, *Kopparbergslagen*, s. 49; *Sveriges kyrkor*, Dalarne, bd 1:2, s. 155 o. 159.

16 Anders Winroth, Den världsliga grundvalen för Gudsbergs kloster, *Fahuggelse historiska tidskrift* 1987:13, s. 141–156; Raneke, *Medeltidssamhällen*, s. 274.

17 Mats Hallenberg, *Kungen, fogdarna och riket. Lokalförvaltning och statsbyggande under tidig Vasatid*, Stockholm/Stehag 2001, kap. 6.

18 Hertig Karls registratur, vol. 15, 1593, fol. 69, RA.

19 Harry Ståhl, *Ortnamn i Kopparbergslagen* (Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar, filologisk-filosofiska serien, del 7), Stockholm 1960, s. 120; Helmer Lagergren (utg.), *Jacob Ingelssons berättelse om Stora Kopparberget år 1716*, Göteborg 1913, s. 37.

20 Boëthius *Kopparbergslagen*, s. 171f.

21 Dalarnas handlingar 1607:3A:3, fol. 61v o. 68r, Kammararkivet, RA.

22 Lagergren, *Jacob Ingelssons berättelse*, s. 26.

23 Dalarnas handlingar 1607:3B:5, tiondelängder för Vika sn 1606 o. 1607, Kammararkivet, RA.

24 Älvborgs lösen 1613:45 (1614), Kammararkivet, RA.

25 Skölde brev, serie A, vol. 7, fol. 20, Rid darhuset.

Hertigen av Norfolk avliden

Miles Francis Stapleton Fitzalan-Howard, 17:e hertig av Norfolk, avled den 24 juni 2002 i en ålder av 86 år. Bland hans många titlar och värdigheter fanns Hereditary Earl Marshal of England, och i den egenskapen var han, näst drottningen, överhuvud för College of Arms.

I den egenskapen prövar Earl Marshal vilka som skall få förlänas vapen. Hans godkännande är en förutsättning för att vapenförläning skall få äga rum. Earl Marshal är även domare i den heraldiska domstolen Court of Chivalry, som dock inte haft anledning att sammanträda under hertig Miles ämbetstid.

Han ärvde hertigtiteln av en kusin, hertig **Bernard**, år 1975. Innan dess läste han först historia och blev sedan officer. Han kämpade bland annat i andra världskriget – i Dunkerque, Nordafrika och Italien – och utnämndes 1963 till generalmajor och chef för Rhenarméns första division. Familjen Howard är Storbritanniens främsta katolska släkt, och hertigen av Norfolk är därmed den ledande katolska lekmannen. Han bildade en stiftelse för hertigsätet, Arundel Castle, och lät utföra betydelsefulla restaureringsarbeten.

Som Earl Marshal är hertigen av Norfolk ansvarig inte blott för College of Arms, utan också för statsceremonierna. En årligen återkommande sådan ceremoniär parlamentets öppnande. Personligen var hertig Miles stolt över sina militära framgångar, inte över sina många titlar, som dock medförde att han hade tio säten i House of Lords. Daily Telegraph skriver att han förenade det bästa i den engelska arvsprincipen med ett avväpnande enkelt sätt och genuin anspråkslöshet.

Hertig Miles drog sig emellertid tillbaka för något år sedan och utnämnde sin äldste son **Edward** till Deputy Earl Marshal, och därmed kunde sonen utföra faderns uppgifter vid bland annat parlamentsöppnandet. Sonen Edward är nu 18:e hertig av Norfolk samt Earl Marshal.

Martin Sunnqvist

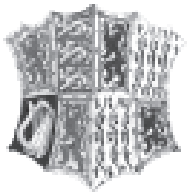

Den brittiska drottningmodern **Elisabeth**, född Bowes-Lyon, avled den 30 mars. I hennes damvapen syns i sinister hälft Lyon kvadrerat med Bowes. MS

Dansk tecknarkomet

Medlemsförteckningen 2002 följer med detta nummer som bilaga till SHF:s medlemmar. Medlemmarnas vapen är denna gång tecknade av **Ronny Andersen**, 22 år, som studerar historia på tredje året vid Syddansk Universitet i Esbjerg. Sin uppsats, som ska var a klar till jul, ägnar han åt en motivundersökning av dansk kommunal heraldik.

– Det har været en udfordring at tegne våbenerne til medlemsforteqnelsen, alene på grund af de mange våbener. Det er jo et kræsent publikum, der har indsigt i heraldikken. Men det har været en fornøjelse! *Red.*

Namnlöst-1 90-91 2004-03-20, 23:27

Årsmöte under sköldarna

Foto: Magnus Bäckmark.

Den 29 april höll Heraldiska Samfundet årsmöte i Riddarhuset i Stockholm.

Från vänster: Carl Magnus Pontén, Mikael Georgii, Carl Michael Raab, Henrik Klackenberg, Lars-Olof Skoglund, Michael Bejke, Micael Stehr, Vladimir A Sagerlund, Per Norderwall, Lars C Stolt, Palle Juel, Christer Persson, Aino Stolt Törnqvist, Olle Svensson, Lars von Ehrenheim, Nanna Aaby och Eric Bylander.

Vid styrelsemöte 11 dagar tidigare hade sex nya ledamöter invalts: mediebevakaren **Michael Bejke**, Stockholm, professorn i processrätt **Henrik Edelstam**, Saltsjö-Duvnäs, arkitekten **Claes Langenborg**, Skarpnäck – vilka på olika sätt är engagerade i frågor rörande ordnar och ordensväsende –, musikdirektören **Michael Georgii**, Stockholm, projektanställd för att redigera Riddarhusets stamtavlor, arkivarien **Carl Michael Raab**, Stockholm, och utvecklingskonsulten **Jan Gyllenbok**, Malmö. Härefter är antalet ledamöter 56.

Uppskattat om juridik

I årsberättelsen refererades hur i tur och ordning danska riksarkivets heraldiske konsulent, arkivarien **Nils G Bartholdy** kåserat kring det danska rikssvapnet från Margrete I till Margrethe II den 22 mars på Riddarhuset, Samfundets härold och Kungl Maj:ts Ordens vapenmålare **Bengt Olof Kälde** den 26 april förevisat heraldiken i Uppsala domkyrka och heraldiske formgivaren **Magnus Bäckmark**, slutligen, föreläst om modernt släktvapenbruk den 11 december 2001 på Riddarhuset.

Styrelsen omvaldes: ordförande **Per Nordenvall**, vice ordförande **Eric Bylander**, sekreterare **Erik Norrman**, skattmästare **Christer Persson**, härold **Bengt Olof Kälde**, ledamöter **Magnus Bäckmark** och **Mikael J:son Kullin**. Likaledes omvaldes revisorerna **Anders Bager** och **Lars von Ehrenheim** och revisorssuppleanterna **Olle Hammermo** och **Carl Magnus Pontén**, samt som valberedning **Christian Olsson**, **Fredrik Löwenhielm** och **Palle Juel**.

Samfundets utlägg (9.218:50) har ökat markant beroende på höga lokalkostnader och samfinansieringen av Vapenbilden fr.o.m. nr 49. Dock betalade många ledamöter under 2001 eftersläpande avgifter, vilket medfört ovanligt hög intäkt (11.078:73), så inträdes- och årsavgiften kunde bibehållas oförändrade. Samfundets tillgångar är 26.247:35.

I anslutning till mötet höll **Eric Bylander** ett uppskattat föredrag över ämnet *Det rättsliga skyddet för offentliga vapen i Norden*.

Om Du vill ansöka om att bli ledamot, skriv till Heraldiska Samfundet, c/o Erik Norrman, Odensgatan 16 A, nb, 753 13 Uppsala. MB

Gudskelovingen streckflagga

Enligt rykten skall den kända EU-flaggan med tolv stjärnor av guld på en blå bakgrund bytas ut mot en flagga visande medlemsstaterna färger arrangerade som en streckkod. Riksdagens EU-upplysning dementerar saken.

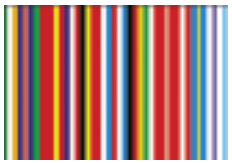

En heraldikers mardröm.

På en fråga ställd i EU-parlamentet den 25 juni 2002 av tysken **Bernd Posselt** (Europeiska folkpartiet) rörande denna fråga svarade kommissionens ordförande **Romano Prodi** den 16 juli (texten har ännu inte blivit översatt till svenska så jag återger här den engelska texten från EU-parlamentets hemsida):

– In contrast to what has been widely reported in the press, the Commission has no plans to propose the replacement of the existing European emblem.

Missförståndet bygger på det projekt som Belgiens premiärminister **Guy Verhofstadt** och Prodi stod fadder för under 2001: "Bryssel – Europas huvudstad". Projektet tillsatte en grupp intellektuella för att för att diskutera "Europas huvudstads" funktion och behov.

En av de saker man diskuterade i detta sammanhang var hur man skulle göra informationen om EU mer effektiv och attraktiv, så att den skulle bli förstådd av medborgarna. Ett av förslagen var den så kallade steckkodsflaggan, skapad av den nederländske arkitekten och designern **Rem Koolhaas**.

Marcus Karlsson

Pälskanter på bibelvapen

Den 5 december 2001 bytte ett speciellt exemplar av Karl XII:s bibel ägare på C G Rasmussons bokauktionskammare i Stockholm för 39.000 kr.

Foto: Magnus Bäckmark.

G. F. B. – Gabriel Falkenberg – Anno 1704.

Bibeln har tillhört hovrättspresidenten, greve **Gabriel Falkenberg** (af Sandemar, 1646–1714). Bandet är tillverkat 1704. Mässingsplattan på frampärmen är graverad med konungens vapen.

Bakpärmens platta visar grevevapnet. En inramande bård runt båda vapnen, korset i det kungliga vapnet och en felaktig sträng mellan fält 1 och 4 respektive 3 och 6 i det grevliga vapnet är udda noggraverade såsom om de skulle vara av päls. "Strängen" ska egentligen vara bredare och bilda ett kors tillsammans med pelarfälten (2 och 5). Teckningen i Klingspors vapenbok (1890) stämmer med sköldebrevets beskrivning.

Två gripar har fått rycka in som tillfälliga, dekorativa sköldhållare.

Bibeln har deponerats i Falkenbergska släktarkivet i Riddarhuset.

Magnus Bäckmark

Namnlöst-1 92-93 2004-03-20, 23:27

MEDLEMSNYTT

Nya medlemmar 1/4–15/8

Nils Renhorn, Hallakroken 10 C, 231 65 Trelleborg.
Daniel G Andersson, Saltsjögatan 15, 261 61 Landskrona, danielgandersson@telia.com.
Stig Silverå, Fastlagsvägen 42, 126 47 Hägersten, stig.silveraa@minpost.nu
Jan Oskar Engene, Frydenbolien 22, NO-5161 Laksevag, NORGE.
Mikael Grönlund, Lilla Västanbergsvägen 6, 184 91 Åkersberga.
Markus Kyllenbeck, Skvadronvägen 30, 186 50 Vallentuna, bruzahem.kyllenbeck@telia.com.
Mikael Stenhamn, Gottskärsvägen 44, 439 31 Onsala, mikael.stenhamn@stenhamn.se.
Stig Fischer, Skolgatan 3 A, 223 61 Lund.
Jörgen Desén, Forsed 138, 873 91 Bollstabruk, j.desen@musiker.nu.
Claes Langenborg, Tätorpsvägen 120, 128 31 Skarpnäck.
Anders Ohlsson, Birger Jarlsgatan 32 A, 216 11 Limhamn.
Jonas Hjelm, Bibacken 73, 740 11 Länna, jonas@adelsvapen.com.
Olle Johansson, Runbovägen 10, 192 48 Solle.
Torsten Berglund, Upplandsgatan 67, 1 tr, 113 28 Stockholm, torsten.berglund@telia.com.
Leif A Boström, Stralsundsvägen 18, 187 41 Täby, familjen.bostrom@mbox301.swipnet.se.
Pontus Hedberg, Studentvägen 22:12 A, 752 34 Uppsala, pontushedberg@hotmail.com.
Jerker Westdahl, Bosagården 2775, Dönaberga, 280 63 Sibbhult.
Henrik Donnerberg, Kristinebergs strand 29, 3 tr, 112 52 Stockholm, henrik.donnerberg@swipnet.se.
Tobias Granmo, Långgatan 23, 652 22 Karlstad.
Theodor Nilsson, Hagagatan 54, 113 47 Stockholm, theodor.nilsson@chello.se.
Erik van den Bos, Ringvägen 32, 182 46 Enebyberg.
Johan Riddergård, Flat 5 D Monticello, 48 Kennedy Road Mid Levels, HONG KONG, johan.riddergard@winterthur.com.

Född

Teckning: Kaare Seeberg Sidselrud.

***Kaare Michael* Sidselrud**, född den 13 maj 2002, son till Kaare Seeberg Sidselrud och Aga Sidselrud, Oslo, Norge.

Avlidna

F.d. provinsialläkaren **Orvar Brooling**, Solna, avled den 15 maj 2002 i en ålder av 79 år.

Orvar Brooling har genom några artiklar gjort sig känd för Vapenbildens läsare. Han har särskilt behandlat lejonets ursprungliga betydelse inom heraldiken. Hans tes är, att även om lejonet som maktsymbol har uråldriga anor, hör lejonets användning i heraldiken snarare samman med den kristen tanke (1 Mos. 49:9 och Upp. 5:5). De första som – tidigast på 1150-talet – använde lejonbilder i sigill var ättlingar till korsfararna i första korståget. Att flera personer vid den tiden förde lejon i sina vapen skall därför inte tas som ett indicium på släktskap, utan hör snarare samman med att de härstammade från korsfarare.

Orvar Brooling har även frågat sig varför gående, utåtseende lejon har kallats leoparder och lagt fram idén att det ursprungligen är fråga om minnesteknik – *lopp*assant gu*ard*ant. Vidare har han publicerat artiklar om Ingrid Ylva och Ulvhild, samt fört fram förslag till tolkning av Vasaättens vapen.

Martin Sunnqvist

F.d. kriminalkommissarien **Hans-Lennart Colliander**, Hägersten, avled den 27 juni 2002. Han var född den 24 juni 1914 i Vasa i Finland som son till det svenska skådespelarparet Carl Erland och Martha Colliander, som gästspelade där.

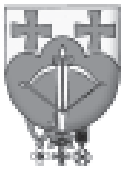

Teckning: Ronny Andersen.

Med hans död förlorade vi en färgstark personlighet och representant för dem som värnar om stil och etikett i samhället. Själv kom jag i kontakt med honom genom gemensamma intressen för vapenhistoria, uniformshistoria, ceremonik, heraldik, faleristik och ordensväsen. Som ett exempel på hans stilkänsla och perfektionism kan nämnas att, då han för många år sedan för sista gången tjänstgjorde i polisuniform, han bar den äldre modellen av vapenrock med ståndkrage och kommissariesabel. Och när såg man senast en polis som bär kappa med pälskrage eller kysser på hand? In i det sista höll han fanan högt trots sin sjukdom, och en kort tid före sin död diskuterade han komponerandet av ett par medaljer för ett av sina sköte-barn, nämligen den av den framlidne sonen Per bildade säckpipskåren The Pipes & Drums of the 1st Royal Engineers, som han var beskyddare av.

Hans heraldiska intresse yttrade sig bland annat i att han 1970 komponerade ett vapen för sin släkt. Treberget syftar på namnet Colliander som en latinisering av det gamla släkt- och gårdsnamnet Kulle, armborstet på det småländska ursprunget och de två georgskorsen på släktens över fyrtio präser och alltså inte på Frimurareorden, som han var medlem av. Senare har detta vapen förbehållits Femsjögrenen av släkten, medan Hallarydsgrenen för vapnet med klöverbladskors och den finländska grenen med rosor i stället för georgskors.

Han var rikt dekorerad, särskilt från Finland, där han var frivillig under såväl vinterkriget som fortsättningskriget, och i inte mindre än 39 år var han skattmästare och klubbmästare i Samfundet Sverige-Finland. Han var kommendör av Finlands lejon och riddare av 1. klass av Finlands vita ros och hade Finlands frihetskors av 4. klass.

Hans jordfästning i Stefanskyrkan var helt i hans anda. Vid kistan, som var täckt med en svensk flagga och en infanterisabel, stod en hedersvakt ur säckpipskåren. I koret paraderade åtta fanor och hans egen vapenflagga hängde ovanför ett bord med ett tänt ljus. Hans dekorationer var monterade på en tavla som var lutad mot kistans yttre ände. Vid aktens slut blåstes infanteriets tapto på jägarhorn av ett spel från försvarsmusiken, och både i och utanför kyrkan blåstes säckpipa. Vid gravsättningen av urnan sköts honnörssalva. Det var ett värdigt avskedstagande av en rakryggad hedersman med stil.

Lars C Stolt

Underrättelser

Ingemar Apelstig har tilldelats Kungliga Sällskapet Pro Patrias stora guldmedalj för sin mer än 25-åriga gärning inom SHF:s styrelse.

Magnus Bäckmark efterträdde i våras Elin Brödje som Timmermansordens vapenmålare.

Fredrik Höglund är sedan juni fast anställd som informatör vid Räddningsverket och har åtagit sig att vara redaktör för länksidan om svensk heraldik i Open Directory Project (http://dmoz.org).

Bengt Olof Kälde kallades den 9 januari av Heraldiska Sällskapet i Finland att vara korresponderande medlem. Kälde har bland annat målat de finska presidenterna Koivistos och Ahtisaaris serafimersköldar.

Jesper Wasling valdes vid Heraldiska Sällskapets årsmöte den 28 maj till styrelsesuppleant, efterträdande Christer Bökwall.

Namnlöst-1 94-95 2004-03-20, 23:27

Semesterhälsning från Ungern...

Foto: Torsten Berglund.

... från **Torsten Berglund**: ”En semesterhälsning från en gammal kulturstad med mycket att titta på – fin arkitektur, muséer, trevliga människor och god mat, en speciell upplevelse! Gott om heraldik i stadsmiljön också.”

Fotografiet visar en framställning i mosaik från 1880 av det ungerska riksvapnet på en husvägg i Budapest.

Hjärtskölden visar kejsar **Franz Joseph I**:s av Österrike-Ungern stamvapen, bestående av Habsburgs lejonvapen sammanställt med Österrike och Lothringen. Sistnämnda hertigdöme var kejsarens släkts ursprungliga territorium, tills **Franz I** blev tysk-romersk kejsare 1745 genom sitt gifte med **Maria Theresa** av ätten Habsburg och därmed stamfader för huset Habsburg-Lothringen.

Mellanskölden visar Ungerns vapen, som sedan 1990 åter är landets riksvapen. Dexter del, sju gånger delad i rött och silver, är Ungerns äldre vapen, ursprungligen ätten Arpáds, känt från heraldikens gryningstid. Sköldemärket med patriarkalkorset tillkom på 1300-talet.

Huvudskölden består av: 1. Dalmatien, 2. Kroatien, 3. Slavonien, 4. Transsylvanien, 5. Fiume. Denna sköld instiftades av Maria Theresa 1764. Det nedre, femte fältet var i hennes version i sin tur kluvet mellan Bosnien och Fiume, men Bosnien har här utgått.

Kronan är den mytomspunna Stefanskronan, som burits av ungerska konungar alltsedan landets förste kristne kung, nationsbyggaren **Stefan (I) den helige** († 1038). Sedan dess kors råkade böjas på 1700-talet avbildas kronan alltid så.

Valspråket betyder ’Jag förtröstar på den ursprungliga dygden’. MB

Köp gamla nummer av Vapenbilden
Nr 1–4 (ett häfte i nytryck): 25 kr.
Nr 5–54: 25 kr/häfte.
Specialerbjudande:
Häfte 1–54: 500 kr.
Beställning sker genom betalning till SHF (post- och bankgiro, se s 66).

Annonsera i Vapenbilden
INBLADNING – ANNONSRUTOR
Kontakta: Martin Sunnqvist,
Stora Fiskaregatan 7,
222 24 LUND
tel: 046-13 43 23
epost: sunnqvist@yahoo.com

Namnlöst-1 96 2004-03-20, 23:27